

Van Gennef 1446

KAPITOLA II.

MATERIÁLNÍ PŘECHOD

Hranice a mezníky — Přechodová tabu — Posvátné zóny — Dveře, práh, brána — Božstva přechodu — Vstupní rituály — Zakladatelské obětování — Výstupní rituály

A bychom si věci ujasnili, budu nejprve mluvit o materiálním přechodu. V našich dobách a s výjimkou několika málo zemí, které si uchovaly cestovní pasy, je tento přechod v civilizovaných krajích volný. S jistou nadsázkou je hranice, pomyslná čára vedoucí mezi mezníky nebo sloupy, vidět jen na mapách. Není tomu však tak dávno, kdy přechod z jedné země do druhé a uvnitř každé země z jedné provincie do druhé a kdysi dokonce z jednoho panství na druhé vyžadoval různé formalities. Tyto formalities byly politického, právního a hospodářského rázu; byly však i formalities rázu magicko-náboženského, například zákazy bránící křesťanům, muslimům nebo buddhistům vstupovat na území nepodléhající jejich víře a pobývat tam.

Nás zde zajímá právě tento magicko-náboženský prvek a abychom ho viděli v celém rozsahu, musíme se vrátit k typům civilizace, kde magicko-náboženské přesahuje nebo přesahovalo do toho, co nyní je už jen oblastí světskou.

I když bývá obvykle území obývané nějakým polocivilizovaným kmenem vymezeno jen přírodními hranicemi, jeho obyvatelé i jejich sousedé vědí velmi dobře, v jakém uzemním rámci platí

jejich práva a výsady. Stává se však, že přirozeným mezníkem je posvátná skála nebo strom, řeka nebo jezero, které je pod nadpřirozeným trestem zapovězeno překročit nebo přejít. Takový případ je však zřejmě dost vzácný. Často je hranice vyznačena nějakým předmětem, sloupem, dvěma sloupy s překladem, vztyčeným kamenem (patníkem, mezníkovým kamenem — hermou atd.), jehož umístění doprovázely zasvěcovací rituály. Ochrana zákazu může být bezprostřední nebo zprostředkovaná (božstvem hranic představovaným například na babylónských *kuduru*; Hermés, Priapos¹⁾ atd., božstva mezníků atd.). Obřadním umístěním nebo vyznačením mezí nebo hranic (pluhem, zvířecí kůží rozřezanou na proužky, příkopem atd.) si určitá skupina lidí přivlastňuje určitý prostor, takže pronikne-li do tohoto vyhrazeného prostoru cizinec, dopustí se znesvěcení, stejně jako když světská osoba pronikne do posvátného háje, chrámu atp. Svatost takto vymezeného území byla někdy směřována s vírou ve svatost celé země jakožto Matky Země.²⁾ V Číně podle nejstarších dokumentů Země božstvem nebyla — ale každá část půdy byla posvátným majetkem pro jeho obyvatele a vlastníky.³⁾ Stejně tak, myslím, v Loangu⁴⁾; a totéž platilo i pro starořecká města, Řím⁵⁾ atd.

1) S výhradou pozdějšího důkazu zde vykládám téměř všeobecné spojování patníků s falem takto: 1. dochází k připodobňování vztyčeného kamene nebo kůlu se ztopořeným penisem; 2. existuje představa jednoty asociací s pohlavním aktem, která má hodnotu magického prostředku; 3. představa ochrany vyplývající ze schopnosti špic (rohů, prstů atd.) „propíchnout“ škodlivý vliv, zlého ducha atd.; 4. velmi vzácně představa oplodnění území a jeho obyvatel. Falický prvek hermouek, hraničních kamenů atd. tedy v sobě vlastně nemá ve vlastním slova smyslu skoro nic sexuálního.

2) V kapitole o narození a dětství probereme několik výkladů A. Dietericha (*Mutter Erde*, Leipzig 1905), které považuji za mylné.

3) „Existoval jeden bůh země (ve starém čínském náboženství) v každé obci (nejspíš pro 25 rodin) — císař měl jednoho boha země pro svůj lid a jednoho pro osobní potřebu; stejně tak každý feudální pán, každá skupina rodin, pak každá císařská dynastie — tito bohové řídili válku pojímanou jako trest; byli představováni kusem dřeva a spojování s božstvy sklizně. Zdá se, že bohyně-země je pozdější výsledek několika synkretismů.“ Viz Ed. Chavannes, „Le dieu du sol dans l'ancienne religion chinoise“, in: *RHR* XLIII, 1901, s. 124—127, 140—144.

4) Srovnejte E. Dennett, *At the back of the black man's mind*, London 1906; a Edward Pechuel-Loesche, *Volkskunde von Loango*, Stuttgart 1907.

5) Viz zajímavou diskusi, kterou vedl W. Warde Fowler o *Illustratio pagi* v *Anthropology and the Classics*, Oxford 1908, s. 173—178; doufám, že čtenáři naši

Zákaz proniknout na takové území má tedy ráz zákazu čistě magicko-náboženského, zákazu, který se vyjadřuje v klasickém světě pomocí hraničních kamenů, zdí či soch a u polocivilizovaných národů jednoduššími prostředky. Rozumí se samo sebou, že tato znamení se nekladou po celé délce hraniční čáry stejně jako my tak neumísťujeme hraniční sloupy, ale pouze na místech přechodu, na cestách nebo křižovatkách. Nejjednodušším způsobem je umístit uprostřed cesty nebo přes cestu otýpku trávy, kousek dřeva, kůl s připevněným snopem⁶⁾ atd. Složitější je už vztyčování dvou sloupků s překladem ve formě brány případně zdobené přírodními předměty⁷⁾ nebo více či méně opracovanými sochami⁸⁾ různými postupy, které zde nemohu podrobně popisovat.⁹⁾

U nás se dnes jedna země dotýká druhé; dříve, když křesťanská půda tvořila jen část Evropy, tomu tak nebylo; kolem této půdy existoval celý neutrální pás, v praxi rozdělený na jednotlivé části, *marky*. Ty pomalu ustupovaly až zmizely docela, zachoval se však

knížky spíše připustí, že toto lustratio není nic než rituál územní, kosmické nebo lidské odluky (návrat z války atd.).

6) Vedle odkazů, které uvádí H. Grierson, *The silent trade*, Edinburgh 1903, s. 12—14, poznámka 4 (kde se bohužel směšují přisvojovací rituály a přechodová tabu) viz též: Dennett, *loc. cit.*, s. 90, 153 poznámka, 192; Pechuel-Loesche, *loc. cit.*, s. 223—4, 456, 472 atd.; Buttikofer, *Reisebilder aus Liberia*, Leyden 1890, t. II, s. 304; A. van Gennep, *Tabou, Tot. Mad.*, Paris 1904, s. 183—186 (přechodová tabu); Van der Burgt, *l'Urundi*, Bar-le-Duc 1904, pod heslem *Ivibeko* atd. Zvyk zapíchnout do země kůl nesoucí otep slámy je velmi rozšířený v Evropě jako zábrana vstupu na nějakou cestičku nebo na pole.

7) Du Chaillu, *L'Afrique sauvage*, Paris 1868, s. 38: branky s posvátnými rostlinami, šimpanzí lebkou atd. (Kongo); branky ze dvou kůlů vražených do země nahoře spojených vodorovnou tyčí, na níž visí lebky, vejce atd. jsou běžné na Pobřeží slonoviny jako přechodové tabu a ochrana proti duchům (ústní informace Maurice Delafosse); Pechuel-Loesche, *Volkskunde von Loango*, Stuttgart, 1907, obr. na str. 224 a 472; atp.

8) Viz mimo jiné v Surinamu, K. Martin v *Bijdr. Taal-Land-Volkenkunde Ned. Indie XXXV*, 1886, s. 28—29 a obr. 2 se sochou s dvojitou tváří, kde vidím souvislost s *Janus bifrons*, in: *Revue des traditions populaires* (RTR), 1907, s. 97—98, což potvrzuje teorii J. G. Frazera, *Kingship*, London 1906, s. 289.x

9) Někdy se přes cestu buduje plot (Du Chaillu, *loc. cit.*, s. 133), který má zabránit nemocem ve vstupu na území vesnic v Loangu; Buttikofer, *loc. cit.*, s. 304: zábrana z rohoží zakazující vstup do posvátného lesa, kde se provádějí iniciální obřady; takový je možná význam zábrany z větví a rohoží, kterou na stejném místě budují v Austrálii, Nové Guineji, a nejde tedy jen o to, aby se nepovolným skrylo, co se tam děje, jak se mnohdy domníváme.

např. výraz jímací průkaz (*lettre de marque, de marche*) s významem listiny umožňující přechod z jednoho území na druhé skrze neutrální zónu. Zóny tohoto rázu hrály významnou úlohu v antice, zejména v Řecku; byly místem trhů nebo místem bojů.¹⁰⁾ U polocivilizovaných národů nacházíme tutéž instituci neutrální zóny, její hranice jsou však méně přesné, protože již přisvojená území jsou jednak málo četná a jednak málo obývaná. Bývají to pouště, močály a zejména prales, kde každý může volně cestovat a plným právem lovit. Vzhledem k dvojakosti představy posvátna jsou obě přisvojená území posvátná pro každého, kdo se nachází v zóně, ale zóna je posvátná pro obyvatele obou území. Kdo prochází z jednoho do druhého, se tak delší či kratší dobu nachází jak materiálně tak magicko-nábožensky ve zvláštním postavení — pohybuje se mezi dvěma světy. Právě takovou situaci označuji výrazem *pomezí* a jedním z cílů této knížky je ukázat, že toto pomyslné a zároveň i materiální pomezí se více či méně výrazně vyskytuje ve všech obřadech, které provázejí přechod od jedné magicko-náboženské či sociální situace do druhé.

Nyní tedy mohu uvést několik příkladů obřadů materiálního přechodu. Když ve Spartě král odjížděl do války, obětoval Diovi; a když byla znamení příznivá, ohňonoš vzal oheň z oltáře a nesl ho před vojskem až na hranici; tam král obětoval znovu a jestli byla znamení opět příznivá, překročil hranici a ohňonoš postupoval neustále před vojskem.¹¹⁾ Vidíme zde jasně v akci rituál odluky od vlastního území v okamžiku vstupu na území neutrální. Několika rituály přechodu hranic se zabývá Clay Trumbull¹²⁾, který uvádí následující — když generál Grant dorazil do Assioutu, hraničního místa, obětoval při vylodění vola, jehož hlavu umístili

10) O těchto posvátných zónách a pásmech neutrálního území viz H. Grierson, *loc. cit.*, s. 29, 56—59 a o hranicích a značkách posvátných hranic v Palestině a v Asýrii-Babylónii, H. Gressmann, „Mythische Reste in der Paradieserzählung“, in: *Archiv für Religionswissenschaft* X, 1907, s. 361—3, poznámka. O slavnosti *Terminalis* v Římě viz Warde Fowler, *The Roman Festivals*, London 1899, s. 325—327; zdá se, že pahorek Capitolinus byl původně jedním z těchto neutrálních území, o nichž mluvím (viz *ibidem*, s. 317), jakožto hranice mezi městem na Palatinu a městem na Quirinalu; viz též *pomerium* v *Roscher's Lexikon*, pod heslem *Iuppiter*, col. 668 a W. Fowler, in: *Anthropology and the Classics*, Oxford 1908, s. 181 a další.

11) Viz J. G. Frazer, *The Golden Bough*, 2. vyd., London 1900, t. I, s. 305

12) H. Clay Trumbull, *The threshold covenant*, New York 1896, s. 184—196. Tuto

na jednu stranu lávky a tělo na druhou, takže Grant musel projít mezi nimi a překročit rozlitou krev.¹³⁾ Tento rituál procházení mezi předmětem rozříznutým vedví nebo mezi dvěma větvemi nebo pod nějakým předmětem je v mnoha případech třeba vykládat jako přímý přechodový rituál, který naznačuje, že takto vycházíme z nějakého dřívějšího světa a vstupujeme do světánového.¹⁴⁾

Zmíněné postupy se uplatňují, nejen jde-li o nějakou zemi nebo území, ale i o vesnici, město, městskou čtvrť, chrám, dům. Ale pak se neutrální zóna postupně zmenšuje až z ní zbývá (s výjimkou *pronaosu*, *narthexu*, *vestibula* atd.) pouhý kámen, trám či práh.¹⁵⁾ Z branky jakožto přechodového tabu se stávají dvířka v hradbách, brána v opevnění čtvrti, domovní dveře. Vidíme tedy, že posvátný ráz se nesoustřeďuje jen na práh, ale že stejně posvátné jsou dveřní překlady a architráv.¹⁶⁾ Celý dveřní systém tvoří celek a jestliže se zvláštní rituály liší, je to z bezprostředních technických důvodů — práh se polévá krví, vodou z očisty; svislé strany dveřního rámu se natírají krví, vonnými látkami, věší se na ně nebo přibíjejí *sacra* stejně jako k architrávu. Clay Trumbull ve své monografii věnované „spojení prahem“ toto nepochopil, a proto nedospěl k přirozenému výkladu, přestože o bronzovém prahu v Řecku napsal: „je to pradávnné synonymum vnějších mezí

knihu, kterou lze obtížně sehnat, mi zapůjčil pan Salomon Reinach, jemuž tímto děkuji.

13) Trumbull zastává teorii, že rozlitá krev je symbol nebo přímo činitel spojenectví.

14) Sbírká těchto rituálů byla publikována v *Mélusine* (H. Gaidoz, „Un vieux rite médiéval“): v některých jde o transfer choroby, ale v těch, které jsou obecně nazývány „očistné“ rituály, existuje představa přechodu od nečistého k čistému. Všechny tyto představy a tedy i rituály, které jim odpovídají, se většinou v téměř obřadu směšují.

15) Rituály týkající se přestoupení prahu podrobně uvádí Trumbullova kniha — před prahem si lidé klekají, klaní se, dotýkají se ho rukou, šlápnou na něj nebo si naopak zouvají obuv nebo ho překračují nebo jsou přes něj přenášeni atd. Viz též W. Crooke, „The lifting of the bride“, in: *Folk-Lore* XIII, 1902, s. 238—242. Všechny tyto rituály se u různých národů liší a komplikují se, je-li práh sídlem ochranného ducha domu nebo rodiny nebo boha prahu atp.

16) Viz podrobný výčet čínských praktik týkajících se dveří v Doolittle, *Social life of the Chinese (Fou-Tchou)*, New York 1867, t. I, s. 121—122 a t. II, s. 310—312; W. Grube, *Pekingers Volkskunde*, Berlin 1902, s. 93—97; a o magickém zdobení dveřních konstrukcí viz Trumbull, *loc. cit.*, s. 69—74 a 323.

duchovní oblasti.“ To je ono — dveře jsou mezi mezi cizím světem a světem domácím, jde-li o obyčejný příbytek, mezi světem profánním a světem posvátným, jde-li o chrám.¹⁷⁾ „Překročit práh“ tedy znamená připojit se k nějakému novému světu. Proto to bývá důležitý úkon při svatebních obřadech, při obřadech adopce, vysvěcování na kněze a pohřbu.

Nebudu zde dále rozebírat rituály provázející procházení dveřmi, protože v následujících kapitolách jich bude popsáno hned několik. Všimněme si, že rituály konané přímo na prahu jsou rituály pomezí. Jako rituál odlučování od předchozího prostředí existují rituály „očistné“ (lidé se myjí, oprašují atd.) a pak rituály přijetí (nabídnutí soli, společné jídlo atd.). Rituály vztahující se k prahu tedy nejsou rituály „spojenectví“ v pravém slova smyslu, nýbrž rituály přípravy ke spojenectví, jimž pak zas předcházejí rituály připravující na pomezí.

Navrhuji tedy označovat jako *předprahové (preliminární) rituály* rituály odlučování od předchozího světa, jako *rituály prahové (liminární) rituály* konané ve stadiu pomezí a *rituály poprahové (postliminární) rituály* přijetí do nového světa.

Hrubě naznačená africká branka je s největší pravděpodobností počáteční formou osamocených bran, které se tolik rozvinuly na Dálném východě¹⁸⁾, kde se nejen staly nezávislými pamětihodnostmi s vlastní architektonickou hodnotou (brány božstev, císařů, vdov atd.), ale kde se přinejmenším v šintoismu a taoismu také používají jako obřadní nástroje (viz rituály vztahující se k dětství). Stejným vývojem od magické branky k monumentu zřejmě prošel římský triumfální oblouk, kde se triumfátor nejprve řadou rituálů měl odloučit od nepřátelského světa, aby se mohl vrátit do světa římského tím, že prošel pod obloukem, přičemž rituálem přijetí

17) Práh nelze považovat za primitivní oltář a oltář za přenesený práh, ani přičítat krvi v rituálech týkajících se prahu větší váhu než vodě nebo pouhému dotyku jako rituálu spojení nebo přijetí, jak to činí Trumbull.

18) V Číně: Gisbert Combaz, *Sépultures impériales de la Chine*, Bruxelles 1907, s. 27—33; Doolittle, *loc. cit.*, t. II, s. 299—300; v Japonsku: W. E. Griffis, v Trumbull, *loc. cit.*, dodatky, s. 320—324; B. H. Chamberlain, *Things Japanese*, Tokyo/London 1890, s. 356, pod heslem torii; R. Munro, *Primitive culture of Japan*, Yokohama 1905, s. 144; Zacharie, „Das Kandinsche Jock“, in: *ZVVB* 1914, 201.

zde bylo obětování Jupiteru Kapitolskému a ochranným božstvům města.¹⁹⁾

Až dosud rituální branka působila přímo. Ale v jiných případech je sídlem zvláštních božstev. Jakmile tyto „strážci prahu“ nabudou monumentální velikosti v podobě okřídlených draků, sfing či nejrůznějších oblud v Egyptě, Asýrii a Babylónii²⁰⁾ nebo soch v Číně (strážci dveří), odsunují do pozadí dveře a práh; modlitby a oběti jsou pak určeny pouze jim — rituál materiálního přechodu se stal rituálem přechodu duchovního. Přechod se tu už neděje procházením, ale nehmotně ho zajišťuje individualizovaná síla.²¹⁾

Je však vzácné, aby se tyto dvě formy vyskytovaly samostatně — v naprosté většině případů se vzájemně kombinují. A v různých obřadech pak vidíme, jak se přímý rituál kloubí s rituálem nepřímým nebo rituál dynamistický s rituálem animistickým, které mají odstranit překážky, jež by přechodu mohly bránit, nebo uskutečnit vlastní přechod.

Mezi rituály materiálního přechodu musíme ještě uvést rituály přechodu horských sedel, při nichž se na určité místo pokládají různé předměty (kameny, hadry, chlupy atd.), přinášej se obětiny, vzývají se místní duchové atd.: Maroko (*kerkour*), Mongolsko, Tibet (*obo*), Ásám, Andy, Alpy (kapličky), atd. I přechod řeky často doprovázejí obřady²²⁾ a někdy se setkáváme se zákazem, aby král nebo kněz přešel určitou řeku nebo vodní toky obecně, což je odpovídající negativní rituál. Stejně tak nalodování a vylodování

19) O sekvenci rituálů triumfu viz Bernard de Montfaucon, *Antiquités expliquées*, Paris 1719—24, t. IV, s. 152—161.

20) O těchto božstvech a jejich rituálech viz E. Lefebure, „Rites Égyptiens; construction et protection des édifices“, in: *Publ. Ec. Lettres d'Alger*, Paris 1890; o asyrských okřídlených býcích viz s. 62; Domaszewski, *Archiv f. Religionswissenschaft* XII, 72—73 a 82; o býcích s lidskou hlavou viz Monts. Piot.

21) O božstvech prahu viz též kromě Trumbulla, *op. cit.*, s. 94nn., Farnell, in: *Anthropological Essays pres. to E. B. Tylor*, Oxford 1907, s. 82; J. G. Frazer, *ib.*, s. 167; Čína: obvykle *Šen-tchu* a *Jü-lej* (viz De Groot-Chavannes, *Les fêtes annuellement célébrées à Enony*, Paris 1886, s. 597 a další.), ale v Pekingu také *Čchin Čbiung* a *Jü-čch' Kung* (viz Grube, *Pek. Volksk.*, s. 93—94); Japonsko: Is. Bird, *Unbeaten Tracks in Japan*, London, t. I, s. 117, 273; Michel Revon, „Le Shintoïsme“, in: *RHR* LI, 1905, s. 389 a 390; Munro, *Primitive culture in Japan*, Yokohama 1906, s. 144; atp.

22) Viz mimo jiné H. Gaidoz, *Le dieu gaulois du soleil*, Paris 1886, s. 65; připo-

ní, nastupování do vozu nebo nosítek, nasedání na koně a sesedání atd. často provázejí při odchodu odlučovací rituály a při návratu rituály přijetí.

Konečně v některých případech do kategorie přechodových rituálů spadají takzvané zakladatelské a stavební oběti. Je pozoruhodné, že byly zkoumány izolovaně, přestože tvoří součást homogenního obřadního celku, totiž obřadu změny příbytku.²³⁾ Každý nový dům zůstává *tabu* až do chvíle, kdy se pomocí určitých rituálů stává *noa*.²⁴⁾ Toto odstranění tabu je ve svých formách

mínám obřady stavby a prvního použití mostů (viz *pontifex*). Pokud jde o rituály procházení mezi něčím nebo pod něčím, byly sebrány v *Mélusine* a to nejrůznějšími folkloristy. Bylo by vhodné se k nim všem znovu vrátit, což zde nemohu udělat. Uvedu pouze následující rituál podle Krašeninnikova, *Histoire et description du Kamtchatka*, M. M. Rey, Amsterdam 1760, t. I, s. 130—131 a s. 136: „Krátko nato přinesli do jurty březové větve podle počtu rodin. Každý Kamčadal si vzal jednu z těch větví pro svou rodinu, ohnul ji do kruhu a jeho žena a děti tímto kruhem musely dvakrát projít a jakmile prošli, začaly se točit dokola. Říkájí tomu očišťování od provinění.“ Z podrobných Krašeninnikových popisů vyplývá, že bříza je pro Kamčadaly posvátný strom a že se rituálně používá ve většině obřadů. Můžeme to tedy vykládat takto: 1. došlo k přímému posvěcení působením břízy, která je *čistá*; 2. došlo k přenosu nečistoty z lidí na břízu, což by souhlasilo s pokračováním obřadu: „Když byli všichni očištěni, Kamčadalové vyšli z jurty s těmi větvíčkami županou neboli prvním otvorem a všichni jejich příbuzní obou pohlaví šli za nimi. Když byli venku z jurty, prošli podruhé březovým kruhem a pak pruty nebo větvíčky zapíchli do sněhu a konec naklonili k východu. Když Kamčadalové na tom místě zahodili všechny tonšiče a vytřepali si šaty, vrátili se do jurty skutečným otvorem a ne županou.“ Jinými slovy se zbavují hmotné posvátné nečistoty nahromaděné v šatech, nejdůležitějšího rituálního předmětu, tonšiče, který se „sladkou trávou“ atd. tvoří kategorii *posvátných předmětů*, a větví, které do sebe pojal posvátné.

Průchod pod posvátnými oblouky automaticky procházející zbavuje posvátného rázu, kterého nabyli, když prováděli složité obřady, které tento rituál ukončuje — tyto oblouky jsou brankou, která odděluje svět posvátný od profánního; když se vrátili do profánního, mohou ti, co vykonali obřad, opět používat velké dveře chýše.

23) O stavebních obětech viz P. Sartori, „Ueber das Bauopfer“, in: *Zeitschrift für Ethnologie*, 1898, s. 1—54, kde si neuvědomil, že někdy jde o přisvojovací rituály. O francouzských rituálech viz P. Sébillot, *Le Folk-Lore de France*, Paris 1907, t. IV, s. 96—98 a různé Trumbullovy teorie viz, *loc. cit.*, s. 45—57; Westermarck, *The origin and development of the moral ideas*, London 1906—1908, t. I, s. 461 a další. Tyto rituály spadají do širší kategorie, kterou nazývám rituály poprvní (viz kapitola IX). *Kouzlo* 43, 3—45 *Kaušika-Sūtry* (W. Caland, *Altindisches Zauberritual*, Haag 1900, s. 147—148) se vztahuje nejen ke stavbě a vstupu, ale zmiňuje se i o změně příbytku lidí a dobytka.

24) Typický obřad viz Hildburgh, „Notes on sinhalese magic“, in: *Journ. Anthropol. Inst.* XXXVIII, 1908, s. 190.

a svým mechanismem stejné jako například v případě posvátného území nebo ženy atd. — dochází k omývání, očišťování nebo společnému jídlu. Cílem dalších praktik je zajistit, aby dům zůstal celý, nespádl atd. Některé z nich se naprostým omylem považovaly za přežívání a přetvoření dávné lidské oběti. Po nejrozličnějších rituálech, jimiž se odstraňuje tabu, vítá nějaký ochranný duch, transferuje první smrt a zajišťuje bezpečnost, následují rituály přijetí — úlitby, obřadní návštěva, posvěcení různých částí, dělení chleba, soli, nějakého nápoje, společné jídlo (ve Francii: oslavy nastěhování do nového bytu — doslova pověšení háku na kotlík nad oheň). Když dům postavili sami obyvatelé, například snoubenec nebo novomanžel za pomoci své rodiny nebo své ženy atd., rituály začínají hned na začátku stavby.

Rituálům vztahujícím se ke vstupu do domu, do chrámu atd. odpovídají rituály vycházení, které jsou buď stejné nebo opačné. V Muhammadově době Arabové při vstupu nebo vycházení pohladili domácího bůžka rukou,²⁵⁾ a stejné gesto tak podle okolností bylo rituálem přijetí nebo rituálem odloučení. Stejně tak po každé, když zbožný Žid prochází dveřmi svého příbytku, dotkne se prstem pravé ruky *mezuzy*, schránky obsahující papírový nebo látkový svitek s napsaným nebo vyšitým posvátným jménem Božím (Šadaj) upevněné na svislé zárubni dveří; pak prst políbí rka: „Všemohoucí ochraňuje tvůj východ a vchod od této chvíle a na věky!“²⁶⁾, přičemž zde manuální rituál doprovází rituál slovní.

Všimněme si, že místem vstupních a výstupních rituálů bývají obvykle pouze hlavní dveře, buď proto, že jsou posvěceny nějakým speciálním rituálem nebo že jsou orientovány určitým blahodárným směrem, zatímco ostatní dveře tento ráz pomezí mezi rodinným a okolním světem nemívají. Proto zloději (rozuměj — v jiných civilizacích než naší) raději vcházejí jinudy než dveřmi;²⁷⁾ proto ten zvyk vynášet mrtvé zadními dveřmi nebo oknem, zvyk nechávat těhotnou nebo menstrující ženu chodit jen vedlejšími dveřmi, podávat mrtvolu posvátného zvířete jen oknem nebo nějakou skulinou atd. Cílem těchto rituálů je neznečistit prů-

25) Robertson Smith, *Die Religion der Semiten*, s. 187.

26) Clay Trumbull, *Threshold Covenant*, s. 69—70 (Sýrie).

27) Helbig.

chod, který musí zůstat takový, jak byl pomocí zvláštních rituálů posvěcen; stejně tak se tam nesmí plivat, stoupat atd.

Někdy se s posvátností prahu setkáváme u všech prahů v domě — v Rusku jsem viděl domy, kde byla na prahu každé místnosti přibita podkůvka z bot — a v těch domech měl každý pokoj svou ikonu.

Abychom pochopili rituály týkající se prahu, musíme si v každém případě uvědomit, že práh je jen jednou částí dveří a že se většina těchto rituálů musí chápat v přímém a materiálním smyslu rituálů týkajících se vstupování, čekání na přijetí nebo na vycházení, tzn. rituálů přechodových.